

Αθλητισμός και κακοποιητικές συμπεριφορές: Η περίπτωση ανήλικων αθλητών και αθλητριών της ενόργανης γυμναστικής στην Ελλάδα

Σοφία Τασσοπούλου

Περίληψη

Τον Απρίλιο του 2021 πρώην αθλητές και αθλήτριες, μέλη της ελληνικής εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής, κατήγγειλαν σωματική και λεκτική βία, εκβιασμούς, τιμωρίες και προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας από τους προπονητές και προπονήτριές τους. Τον Ιανουάριο του 2022 στα παραπάνω προστέθηκε καταγγελία για σεξουαλική κακοποίηση πρώην αθλήτριας από τον προπονητή/τριά της. Επιχειρώντας την αποκωδικοποίηση του φαινομένου της κακοποίησης ανήλικων αθλητών/τριών στην ενόργανη γυμναστική, ειδικότερα στην Ελλάδα, πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με υλικό από οκτώ ημιδομημένες συνεντεύξεις, επτά πρώην αθλητριών και ενός αθλητή, που είχαν διατελέσει μέλη της ελληνικής εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής και οι οποίοι μίλησαν για την πορεία τους στο πεδίο και όσα βίωσαν. Μέσα από τις απαντήσεις των αθλητών/τριών αναζητήθηκε ο τρόπος με τον οποίο οι αθλητές/τριες βιώνουν και ερμηνεύουν τη βία του προπονητή/τριας και πώς την αντιμετωπίζουν αλλά και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται τις ιεραρχικές σχέσεις με τους προπονητές/προπονήτριες και τη θέση τους μέσα στο πεδίο της ενόργανης γυμναστικής. Η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε για την αναζήτηση των απαντήσεων στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν. Η έρευνα εστιάζει στην προπονητική βία ως «συμβολική» βία, που τείνει να «παραγνωρίζεται» από τους αθλητές/τριες ως τέτοια. Η εξουσία του προπονητή αναδείχθηκε ως ένας από τους βασικούς παράγοντες που καθιστούν τους αθλητές/τριες «υπάκουα σώματα», παραγωγικά και ωφέλιμα αθλητικά, με τη στρατολόγηση πανοπτικών μηχανισμών και υπό τη δράση ενός ισχυρού dispositif που αναπτύσσεται εντός του πεδίου της ενόργανης γυμναστικής. Στο άρθρο υποστηρίζεται ότι στις περιπτώσεις που μελετήθηκαν η σταδιοδρομία των αθλητών και αθλητριών της ενόργανης γυμναστικής σε επίπεδο πρωταθλητισμού εμπεριείχε την εγκαθίδρυση μίας γνωσιολογικής τάξης, η οποία τελικά απέκρυπτε τη βία των σχέσεων

εξουσίας που αναπτύσσονταν στο πεδίο της ενόργανης γυμναστικής τη στιγμή που ασκούσαν.

Λέξεις – Κλειδιά

Ενόργανη γυμναστική, ανήλικοι αθλητές/τριες, σωματική, ψυχολογική, σεξουαλική κακοποίηση, κανονικοποίηση, Ελλάδα

1. Εισαγωγή

Η ενόργανη γυμναστική είναι ένα άθλημα που απαιτεί ιδιαίτερη δύναμη και τεχνική (Barker-Ruchti and Tinning 2010· Stirling and Kerr 2009). Οι περιπτώσεις κακοποίησης, όμως, που δημοσιεύονται διεθνώς, ιδιαίτερα από το 2015, με αφορμή το σκάνδαλο κακοποίησης αθλητριών της εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής των ΗΠΑ αλλά και στην Ελλάδα από το 2020, έχουν δημιουργήσει ανησυχία και σκεπτικισμό σχετικά με ακραίες προπονητικές μεθόδους που φαίνεται να επικράτησαν σε πολλές χώρες του κόσμου (Stirling and Kerr 2009· Pinheiro et al. 2014· Gervis and Dunn 2004· Stafford, Alexander and Fry 2013· McPherson et al. 2016· Hartill et al. 2021). Οι καταγγελίες των αθλητών/τριών στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2021 αποτέλεσαν την πρώτη φορά που το φαινόμενο εμφανίστηκε δημόσια στη χώρα με τέτοια ένταση.¹ Πρέπει να σημειωθεί ότι λίγους μήνες νωρίτερα, τον Ιούνιο του 2020, είχε κυκλοφορήσει το ντοκιμαντέρ *Athlete A*, το οποίο αναφερόταν στη σεξουαλική κακοποίηση αθλητριών της ενόργανης γυμναστικής από τον ιατρό της εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής των ΗΠΑ Larry Nassar αλλά και σε κακοποιητικές συμπεριφορές που υπέστησαν κατά τη διάρκεια των προπονήσεων στο εθνικό προπονητικό κέντρο, το ράντσο των Bela και Martha Karolyi στο Τέξας. Επιπλέον, στις 14 Ιανουαρίου του 2021, η χρυσή Ολυμπιονίκης της ιστιοπλοΐας Σοφία Μπεκατώρου μίλησε για τη σεξουαλική κακοποίηση που υπέστη από σημαντικό παράγοντα της Ελληνικής Ιστιοπλοϊκής Ομοσπονδίας στα 22 της χρόνια.² Η καταγγελία της Σοφίας Μπεκατώρου καλλιέργησε ένα ρεύμα αποκάλυψης

1 Ενδεικτικά παρατίθενται ορισμένες εκ των συνεντεύξεων αθλητών σε τηλεοπτικά κανάλια, στις οποίες κατήγγειλαν περιστατικά κακοποίησης: Συνέντευξη της Δήμητρας Καστρίτση στον τηλεοπτικό σταθμό ΕΡΤ. Διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο <https://www.youtube.com/watch?v=ysvWEFMAqAY> (Προσπελάστηκε στις 02/04/2022), συνέντευξη ανώνυμης αθλήτριας στον τηλεοπτικό σταθμό OPEN. Διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο <https://www.youtube.com/watch?v=KQohEDccbEU&t=6s> (Προσπελάστηκε στις 02/04/2022), συνέντευξη της Στεφανί Μπισμπίκου στον τηλεοπτικό σταθμό OPEN. Διαθέσιμη στον διαδικτυακό τόπο <https://www.youtube.com/watch?v=W1Cep8X2CIY&t=5s> (Προσπελάστηκε στις 02/04/2022), συνέντευξη της Βάσως Τσαβδαρίδου στον τηλεοπτικό σταθμό MEGA. Διαθέσιμη στον διαδικτυακό τόπο <https://www.youtube.com/watch?v=xm49zVZuges> (Προσπελάστηκε στις 02/04/2022) και συνέντευξη του συνηγόρου των αθλητών Αλέξανδρου Αδαμίδη στον τηλεοπτικό σταθμό OPEN. Διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο <https://www.tvopen.gr/watch/66590/dikhgorosathlhtriononorgansthadothoynonomatakaiistoixeciasthdhmosiothta> (Προσπελάστηκε στις 02/04/2022)

2 Το βίντεο με την καταγγελία της Σοφίας Μπεκατώρου είναι διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <https://www.filathlos.gr/alla-sporistioploia-alla-athlimata-olympiaka-athlimata/602227-binteo-i-sygklonistiki-exomologisi> (Προσπελάστηκε την 01/04/2022) και το κείμενο στο διαδικτυακό τόπο <https://gga.gov.gr/grafeio-tupou/deltia-tupou/3235-start-to-talk> (Προσπελάστηκε την 01/04/2022)

κακοποιητικών συμπεριφορών από θύματα προερχόμενα από πολλούς και διαφορετικούς χώρους της ελληνικής κοινωνίας καθώς και την αίσθηση ότι τώρα είναι η ώρα να μιλήσουν για όσα μέχρι πρότινος φοβόντουσαν ότι δε θα γίνουν πιστευτά ή ότι θα στρέφονταν εναντίον των ιδίων.³

Το άρθρο εστιάζεται στον τρόπο με τον οποίο η σταδιοδρομία των αθλητών και αθλητριών της ενόργανης γυμναστικής σε επίπεδο πρωταθλητισμού εφάπτεται με διαδικασίες μετασχηματισμού τους σε υπάκουα ενσώματα υποκείμενα, καθώς η προπονητική βία συσκοτίζεται εντασσόμενη στα «αυτονόητα» του πεδίου.

2. Σώμα και προπόνηση στην ενόργανη γυμναστική

Η επικράτηση των «pixies»

Η περίοδος στην οποία αναφέρονται οι συνεντεύξεις των οκτώ αθλητών/τριων περιλαμβάνει το διάστημα από τα μέσα του 1980 ως τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 2000. Κατά την περίοδο αυτή, η ενόργανη γυμναστική σε όλο τον κόσμο αλλά και την Ελλάδα διατήρησε τον χαρακτήρα που είχε επικρατήσει διεθνώς από τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Μέχρι τότε η γυμναστική περιλάμβανε κυρίως ασκήσεις γυμναστικής με στοιχεία μπαλέτου, που αναδείκνυαν τη «χάρη και την αρμονία» της ενήλικης θηλυκότητας. Από τη δεκαετία του 1970, οι διαφοροποιήσεις στις ασκήσεις των αθλητών αλλά ακόμα και στην εικόνα των ιδίων των σωμάτων τους ήταν πολλές και ουσιαστικές. Το ασκησιολόγιο, οι προπονητικές μέθοδοι, ο αθλητικός σωματότυπος και η ηλικιακή γκάμα των αθλητών/τριών είναι μερικοί από τους κυριότερους παράγοντες που επηρεάστηκαν (Barker-Ruchti 2009: 45-62).

Η αλλαγή αυτή δεν έγινε αυτόματα. Ιστορικά, η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τον κρατούντα από τη μεταπολεμική περίοδο Ψυχρό Πόλεμο μεταξύ δυτικού μπλοκ υπό την κυριαρχία των ΗΠΑ και ανατολικού υπό την κυριαρχία της Σοβιετικής Ένωσης. Ένας από τους κεντρικούς στόχους του ανατολικού μπλοκ ήταν να μετατρέψει το πεδίο του αθλητισμού σε πεδίο υπεροχής και παγκόσμιας ανάδειξης της δύναμής του. Για να επιτευχθεί αυτό, η Σοβιετική κυβέρνηση άσκησε μια κεντρική στρατηγική πολιτική, με συγκεκριμένες κατευθύνσεις προς τις χώρες που βρίσκονταν υπό την επιρροή της, που περιλάμβανε απευθείας κεντρική διοίκηση των αθλητικών οργανισμών και χρηματοδότηση από τις κυβερνήσεις, οικονομική εξασφάλιση αθλητών και προπονητών, επιστημονική έρευνα και κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων υψηλού επιπέδου. Ειδικότερα στο άθλημα της ενόργανης γυμναστικής, χαρακτηριστική ήταν η διαδικασία ανίχνευσης αθλητών/

³ Η τάση αυτή θεωρείται η ελληνική διατύπωση του κινήματος *metoo*, κίνημα που ξεκίνησε από την Αμερική και έλαβε μεγάλες διαστάσεις μετά τη δημοσιοποίηση περιστατικών σεξουαλικής παρενόχλησης από τον κινηματογραφικό παραγωγό Harvey Weinstein το 2017.

τριών μέσω επισκέψεων σε δημοτικά σχολεία, με κριτήρια σωματικά χαρακτηριστικά, όπως χαμηλό ύψος και βάρος, μακριά άκρα, δύναμη και ευλυγισία. Τα παιδιά που επιλέγονταν συχνά απομακρύνονταν από τις οικογενειακές εστίες, διέμεναν σε αθλητικές εγκαταστάσεις και παρακολουθούσαν αθλητικό σχολείο (Barker-Ruchti 2009· Kerr, Barker-Ruchti, Booth, Cavallerio, Dimitriu, Cervin, Nunomura and Smits 2020). Ικανότερες για την εκτέλεση ακροβατικών ασκήσεων, που ενσωματώθηκαν στο άθλημα από το Ρωσικό τσίρκο, θεωρήθηκαν αθλήτριες ιδιαίτερα νεαρές με ανδρική σωματική μορφολογία, πριν, μάλιστα, την περίοδο της σεξουαλικής ανάπτυξης. Το ιδιαίτερα νεαρό της ηλικίας διασφάλιζε την απουσία φόβου για την εκτέλεση επικίνδυνων ασκήσεων αλλά και την πειθάρχηση σε εξαντλητικές ώρες αυστηρής και απαιτητικής προπόνησης. Μάλιστα, στα διεθνή ΜΜΕ εμφανίστηκε ο χαρακτηρισμός *pixies* (νεράιδες), αποδίδοντάς τους αλληγορικά, πέραν της ικανότητας να «πετούν», έναν χαρακτήρα στα όρια μεταξύ ανθρώπινου και υπερφυσικού. Η στροφή στην ακροβατική και οι «*pixies*», θα κυριαρχούσαν για τις επόμενες δεκαετίες στην ενόργανη γυμναστική (Barker-Ruchti 2009· Cervin 2020a· Cervin 2020b).

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, μέσω της μετανάστευσης μεγάλου αριθμού προπονητών, οι τεχνικές και οι μέθοδοι μεταφέρθηκαν σε όλον τον κόσμο. Σε αυτό, εξάλλου, συνέτεινε και η διοργάνωση προπονητικών *camp* (κατασκηνώσεων) στις χώρες των μεγάλων πρωταθλητών, με συμμετοχή εθνικών ομάδων από διάφορες χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα. Η σκληρή προπονητική μέθοδος, που περιλάμβανε πολύωρες καθημερινές προπονήσεις, τουλάχιστον έξι ωρών, με αμέτρητες επαναλήψεις των ασκήσεων, στενή εποπτεία και περιορισμό της τροφής των αθλητών/τριών, διαμονή σε αθλητικές εγκαταστάσεις και φοίτηση σε αθλητικό σχολείο, θεωρήθηκαν σχεδόν διεθνώς στοιχεία *sine qua non* για την αγωνιστική διάκριση (Barker-Ruchti 2009: 49). Επιπλέον, ο μηχανισμός που περιλάμβανε κεντρική διοίκηση και τοπικούς συλλόγους, οι οποίοι λειτουργούσαν ως δορυφόροι του και εφοδιαστική αλυσίδα έμφυχου αθλητικού δυναμικού, υιοθετήθηκε σε πολλές χώρες (Cervin, Booth and Simion 2020: 41).

Η ενόργανη γυμναστική στην Ελλάδα αναπτύχθηκε ουσιαστικά από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Είχε προηγηθεί δραστηριότητα στην αγωνιστική γυμναστική λίγο πριν την τέλεση των πρώτων Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896 και για δεκαπέντε περίπου χρόνια ακόμα. Ιδιαίτερη ώθηση έδωσε από το 1968 η Ουγγαρέζα πρώην πρωταθλήτρια της ενόργανης γυμναστικής Νέλι Τσάπο – Άνταλ, που ως προπονήτρια στη Θεσσαλονίκη ξαναζωντάνεψε με τις γνώσεις της το άθλημα στη χώρα. Η πρώτη συμμετοχή της Ελλάδας σε Ευρωπαϊκούς Αγώνες ήταν το 1984, η πρώτη συμμετοχή σε Ολυμπιακούς Αγώνες μετά τους αγώνες του 1896 ήταν το 1988 στη Σεούλ με τη Φωφώ Βαρβαριώτου και το πρώτο Ολυμπιακό μετάλλιο εκείνο του Ιωάννη Μελισσανίδη στους Ολυμπιακούς

Αγώνες του 1996 στην Ατλάντα.⁴ Μέχρι το 1996, η ενόργανη γυμναστική υπαγόταν στον Σύνδεσμο Ελληνικών Γυμναστικών και Αθλητικών Σωματείων (ΣΕΓΑΣ). Αποσπάστηκε τον Φεβρουάριο του 1997, με την ίδρυση της Ελληνικής Γυμναστικής Ομοσπονδίας.⁵ 6 Στην Ελλάδα εφαρμόστηκαν οι πολιτικές των αθλητικών σχολείων, των εγκαταστάσεων φιλοξενίας αθλητών, η επιλογή παιδιών με ιδιαίτερα σωματικά χαρακτηριστικά (ακολουθώντας το μοντέλο των *rixies*) με επισκέψεις προπονητών στα σχολεία και η σκληρή μέθοδος προπόνησης πίσω από κλειστές πόρτες.

Ο παντοδύναμος προπονητής

Η ισχύς του προπονητή/τριας φαίνεται να είναι εγγενής στη σχέση προπονητή-αθλητή. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας κακοποίησης πρώην αθλητριών της γυμναστικής της Πορτογαλίας, ο προπονητής/τρια είναι εκείνος που αξιολογεί την προσπάθεια και ορίζει τις προϋποθέσεις που τελικά καθίστανται οι «όροι του παιχνιδιού». Δική του αρμοδιότητα είναι η επιλογή αθλητών/τριών για την επίλεκτη ή την εθνική ομάδα, ο χαρακτηρισμός ή ο αποχαρκτηρισμός τους (Pinheiro et al 2014: 439-440, 447). Η Celia Brackenridge, χρησιμοποιώντας τα αποτελέσματα ερευνών και αναφορών σεξουαλικά κακοποιημένων αθλητριών, εξηγεί ότι πρόκειται για σχέση ιδιαίτερης εγγύτητας, σχεδόν σχέση γονέα-παιδιού, στην οποία η εξουσία του προπονητή/τριας είναι «νόμιμη» και δεδομένη, λόγω της τεχνικής του κατάρτισης και της αναγνώρισής του μέσω των επιτυχιών των αθλητών/τριών του/της. Η Brackenridge παρομοιάζει την εξουσία του προπονητή/τριας με εκείνη του ιερέα. Αμφότερες δεν αμφισβητούνται, ούτε και δοκιμάζονται (Brackenridge 1997: 120, 124). Σύμφωνα και με τα αποτελέσματα της έρευνας των Gervis and Dunn (2004) σε αθλητές/τριες διαφόρων αθλημάτων σε υψηλό επίπεδο στην Αγγλία για πιθανή συναισθηματική κακοποίησή τους, φάνηκε ότι η ανισότητα μεταξύ αθλητή/τριας και προπονητή/τριας υποδαυλίζει σε κάποιες περιπτώσεις κακοποιητικές πειθαρχικές πρακτικές εκ μέρους του προπονητή/τριας, οι οποίες νομιμοποιούνται, στη σύγχρονη αθλητική κουλτούρα της «επιτυχίας με κάθε κόστος» («win at all costs»). Αυτό που φαίνεται να έχει σημασία είναι

4. Το μοναδικό ελληνικό μετάλλιο σε Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα γυναικών είναι το χάλκινο της Στεφανί Μπισμπίκου στο αγώνισμα της δοκού στη διοργάνωση του Άμστερνταμ το 2007.

5. Τα στοιχεία για τις διακρίσεις των Ελλήνων αθλητών της ενόργανης γυμναστικής προέρχονται από την ιστοσελίδα της Ελληνικής Γυμναστικής Ομοσπονδίας. Διαθέσιμα στον διαδικτυακό τόπο <https://www.ego-gymnastics.gr/%CE%BF%CE%BB%CF%85%CE%BC%CF%80%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%AD%CF%82/> και <https://www.ego-gymnastics.gr/%ce%b4%ce%b9%ce%b5%ce%b8%ce%bd%ce%b5%ce%af%cf%82-%ce%b4%ce%b9%ce%b1%ce%ba%cf%81%ce%af%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/> (Προσπελάστηκαν στις 25/06/2022)

6. Ιστορική αναδρομή από την ιστοσελίδα της Ελληνικής Γυμναστικής Ομοσπονδίας. Διαθέσιμη στο διαδικτυακό τόπο <https://www.ego-gymnastics.gr/%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%81%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b1%ce%bd%ce%b1%ce%b4%cf%81%ce%bf%ce%bc%ce%ae/> . (Προσπελάστηκε στις 19/06/2022)

οι διακρίσεις, όχι η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για να επιτευχθούν (Gervis and Dunn 2004: 222), και αυτό είναι το μέτρο της «επιτυχίας». Για τη διασφάλισή της, το βλέμμα του προπονητή/τριας, η ζυγαριά και το αθλητικό κορμάκι επιτηρούν τους αθλητές/τριες καθιστώντας τους διαρκώς «ορατούς», με αποτέλεσμα να ενσωματώνουν και ταυτόχρονα να πραγματώνουν οι ίδιοι τα προπονητικά προτάγματα στα σώματά τους (Cole, Giardina and Andrews 2004· Smart 2003b). Επιπλέον, το φουκωικό δίπολο γνώση-εξουσία (Foucault 1989: 40-41) στην περίπτωση της ενόργανης γυμναστικής φαίνεται να αναλογεί στο αντίστοιχο δίπολο γνώση προπονητικής τεχνικής-εξουσία, παρέχοντας μία σαφή απάντηση – αν και όχι τη μοναδική – για την πηγή της ισχύος του προπονητή/τριας επί του αθλητή/τριας.

Αθλητικοί οργανισμοί και γονείς αθλητών

Οι αθλητικοί οργανισμοί εμφανίζονται μάλλον διστακτικοί όσον αφορά στη συνειδητοποίηση και την αντιμετώπιση του φαινομένου κακοποίησης των παιδιών-αθλητών. Από τις έρευνες των Kavanagh και συνεργατών (2019), Roberts, Sojo and Grant (2019) και Rulofs (2014) φαίνεται ότι, αντιθέτως, επιδεικνύουν ανοχή και συμμόρφωση στην κυρίαρχη κουλτούρα εντός του αθλήματος, θέτοντας το αγωνιστικό επίτευγμα σε προτεραιότητα έναντι της ευημερίας των αθλητών/τριών. Η στάση της Ελληνικής Γυμναστικής Ομοσπονδίας ειδικότερα, η οποία, ελλείψει σχετικών ερευνών, παρουσιάζεται μέσα από τις απαντήσεις των αθλητών/τριών που συμμετείχαν στην έρευνα, φαίνεται να κινείται στο ίδιο πλαίσιο. Παρότι η στάση των αθλητικών οργανισμών δεν είναι από μόνος του ικανός παράγοντας για την εμφάνιση του φαινομένου της κακοποίησης των αθλητών/τριών, η ανοχή τους λειτουργεί ως μία από τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την εμφάνισή του καθώς επιτρέπει να καλλιεργηθεί μια κουλτούρα εντός του αθλήματος που αποτρέπει τις καταγγελίες και ενσταλάζει αφενός την υποταγή στους αθλητές/τριες και αφετέρου την εξουσία στους προπονητές, καθιστώντας εν τέλει τους αθλητικούς οργανισμούς ηθικούς αυτουργούς (Kavanagh et al 2019· Roberts, Sojo and Grant 2019· Rulofs 2014).

Νομιμοποιητικά, αν και πιθανά φαντάζει οξύμωρο, φαίνεται να λειτουργούν και οι ίδιοι οι γονείς των αθλητών. Και αυτό διότι, όπως σχολιάζουν οι Pinheiro et al. (2014), συχνά εμπιστεύονται τυφλά τον προπονητή, τους αθλητικούς παράγοντες και το ιατρικό προσωπικό. Σε κάποιες περιπτώσεις, ακόμα και οι ίδιοι οι γονείς, φοβούνται την εγκατάλειψη από έναν κορυφαίο στον χώρο προπονητή/τρια. Σύννητες είναι, εξάλλου, καθώς επιθυμούν ανταπόδοση για την επένδυση που έχουν και οι ίδιοι κάνει στη διάκριση των παιδιών τους (σε χρήμα, χρόνο και αφοσίωση), αλλά και επειδή η ενασχόληση του παιδιού τους με τον πρωταθλητισμό καθίσταται συνθετικό στοιχείο και της δικής τους ταυτότητας, να ασκούν

πίεση και στους προπονητές αλλά και στα παιδιά τους (Stirling and Kerr 2009· Pinheiro et al. 2014).

Έτσι, αναπτύσσεται και νομιμοποιείται ένας κοινωνικός μηχανισμός αξιοποίησης της ζωής του αθλητή/τριας με κάθε κόστος, που μεθοδεύει την απομύζηση του μεγίστου των σωματικών του δυνατοτήτων (Cole, Giardina and Andrews 2004· Hargreaves 1985· Foucault 2011· Smart 2003a). Το «σύστημα της γυμναστικής», όπως χαρακτηριστικά το αποκαλούν οι αθλητές/τριες της ενόργανης γυμναστικής, αποτέλεσε, με όρους Foucault, ένα *dispositif*, με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος (Foucault 1994· Σιαμανδούρας, 2011).

Αντοχή και ανοχή: Το «στάδιο επικείμενου επιτεύγματος»

Ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση της ανάπτυξης του μηχανισμού αξιοποίησης του σώματος των αθλητών/τριών της ενόργανης γυμναστικής είναι η θεωρία των Brackenridge και Kirby για το *Στάδιο του Επικείμενου Επιτεύγματος* (Stage of Imminent Achievement) (Brackenridge 2001· Brackenridge and Kirby 1997). Η Brackenridge ξεκινά στηριζόμενη στο συμπέρασμα της Kirby ότι για την κατανόηση της ηλικίας στον αθλητισμό χρειάζεται η αξιοποίηση της αθλητικής ηλικίας σε αντικατάσταση της χρονολογικής. Η αθλητική ηλικία υπολογίζεται από την ηλικία εισόδου σε κάθε άθλημα ως την ηλικία δυνητικής αγωνιστικής κορύφωσης. Ακριβώς πριν την ηλικία κορυφαίας διάκρισης, στο στάδιο του επικείμενου επιτεύγματος, τοποθετείται η μεγαλύτερη επικινδυνότητα για κακοποίηση. Και αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό αν αναλογιστεί κανείς ότι ο νεοεισερχόμενος μπορεί να αποσυρθεί ή να μιλήσει για την κακοποίηση που υφίσταται χωρίς μεγάλο κόστος καθώς δεν έχει προλάβει να επενδύσει στο άθλημα ενώ ο αθλητής/τρια που είναι πια στην κορυφή έχει και την αυτοεκτίμηση αλλά και τις δυνάμεις να αρνηθεί να συνεχίσει υπό τις οδηγίες ενός κακοποιητικού προπονητή. Αντίθετα, εκείνος που βρίσκεται πολύ κοντά αλλά όχι ακόμα στον στόχο του είναι πιο πιθανό να αποτελέσει θύμα κακοποίησης γιατί η «επένδυσή του» είναι πολύ «ακριβή» και η νίκη σε απόσταση ενός «δρασκελισμού». Η θεωρία των Brackenridge και Kirby φαίνεται να επιβεβαιώνει τον ρόλο των νεοεισερχόμενων σε ένα πεδίο, οι οποίοι, όπως περιγράφει ο Bourdieu, οφείλουν να διατηρήσουν τη στρατηγική ανατροπής της ισορροπίας δυνάμεων εντός ορίων (Bourdieu 2006· Besnier and Brownell 2012), αλλιώς κινδυνεύουν με αποκλεισμό.

Σύμφωνα με την έρευνα των Brackenridge και Kirby (1997), αν αναλογιστεί κανείς την καθημερινότητα ενός παιδιού που ασχολείται με την ενόργανη σε επίπεδο πρωταθλητισμού, θα αντιληφθεί ότι οι ώρες που περνάει στο περιβάλλον της οικογένειάς του είναι ελάχιστες. Η απόσταση από την οικογένεια και η ένας προς έναν σχέση με τον προπονητή/

τρια συχνά καθιστούν τον δεύτερο υποκατάστατο του γονέα, ενισχύοντας την εξουσία του. Ο αθλητής/τρια απομονώνεται, περαιτέρω και από συνομήλικους, μη διαθέτοντας τον χρόνο να αναπτύξει φιλικές σχέσεις. Η αποκοπή των αθλητών/τριων της ενόργανης γυμναστικής από γονείς, φίλους, μια «κανονική ζωή» και η σχεδόν «ιδρυματοποίησή» τους εντός του πεδίου, κάτι που αποτυπώθηκε στις αφηγήσεις των αθλητών στην παρούσα έρευνα, οδηγεί σε γιγάντωση της επένδυσής τους σε αυτό και, τελικά, στην υψηλού βαθμού εξάρτησή τους από τον προπονητή, με αποτέλεσμα να καθίστανται ουσιαστικά ανοχύρωτοι απέναντι σε κακοποιητικές συμπεριφορές γιατί «έτσι είναι η γυμναστική» (Brackenridge and Kirby 1997· Gervis and Dunn 2004).

Η συμμόρφωση στο σύστημα εκγύμνασης ενός απαιτητικού αθλήματος όπως η ενόργανη γυμναστική έχει πολλές διαστάσεις, όπως η τήρηση των ωραρίων, η ενδυμασία αλλά και το βάρος. Σύμφωνα με τη McMahon, η ισχύτητα σε αρκετά αθλήματα συχνά συνδέεται με την καλή επίδοση. Η ιδεολογία του «αδυνάτισε για να νικήσεις» (slim to win) στο επίπεδο του πρωταθλητισμού σε πολλά αθλήματα είναι τόσο κυρίαρχη που νομιμοποιεί πρακτικές άσκησης και χειραγώγησης, με τις οποίες ο αθλητής/τρια μεταβάλλεται σε αντικείμενο με στόχο την επίδοση (McMahon 2021: 174). Ειδικότερα στην ενόργανη γυμναστική, το ιδεώδες αθλητικό σώμα οφείλει μεταξύ άλλων να είναι ιδιαίτερα λεπτό και μη αναπτυγμένο σεξουαλικά. Η αγωνιστική αξία του αθλητή/τριας κορυφώνεται την περίοδο της εφηβείας - σύμφωνα με το κυρίαρχο μοντέλο την περίοδο που αγωνίζονταν οι αθλητές/τριες που συμμετέχουν στην έρευνα και το οποίο σε σημαντικό βαθμό παραμένει και σήμερα κραταιό - περίοδο που το σώμα αναπτύσσεται και αλλάζει, κάνοντας ιδιαίτερα δύσκολο τον στόχο της διατήρησης χαμηλού βάρους. Επιπλέον, οι Stafford, Alexander και Fry (2013) μέσα από έρευνά τους κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η σωματική εξάντληση και ο τραυματισμός θεωρούνται αναπόσπαστο κομμάτι της συμμετοχής στον αθλητισμό και γίνονται αποδεκτά στο πλαίσιο του αθλητικού ήθους (Stafford, Alexander and Fry 2013: 294). Όπως φάνηκε από τις συνεντεύξεις των αθλητών/τριών, από έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο εξωτερικό αλλά και από το βιβλίο της Joan Ryan *Little Girls in Pretty Boxes*, που αναφέρεται σε πολυάριθμες ιστορίες αθλητριών της γυμναστικής, η χρήση διαφόρων ουσιών στην προσπάθεια διατήρησης χαμηλού βάρους και η εμφάνιση διατροφικών διαταραχών είναι φαινόμενα ιδιαίτερα συχνά στο πεδίο της ενόργανης γυμναστικής και πιθανώς συνδεδεμένα με την πίεση για τη διατήρηση του σωματότυπου που κυριάρχησε στον χώρο της ενόργανης γυμναστικής (Barker-Ruchtli 2009· Lord and Steward 2020· Ryan 2000).

Συμπερασματικά, η διαμόρφωση του habitus των αθλητών/τριών σε ιδιαίτερα νεαρή ηλικία, το «δόγμα» της νίκης με κάθε κόστος (win at all costs) και ο κίνδυνος του αποχαρκτηρισμού, από κοινού με την εξάρτηση από τις τεχνικές γνώσεις του προπονητή/τριας και την απομάκρυνση από την οικογένεια και τον κοινωνικό περίγυρό τους

αποτρέπουν αντιδράσεις τους έναντι πιθανών κακοποιητικών συμπεριφορών και συχνά μάλιστα οδηγούν τους ίδιους να τις υιοθετούν εις βάρος του εαυτού τους.

3. Μεθοδολογία

Για την διεξαγωγή της παρούσας μελέτης επιλέχθηκε η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας. Πραγματοποιήθηκαν οκτώ ημιδομημένες συνεντεύξεις, από τον Οκτώβριο του 2021 ως τον Φεβρουάριο του 2022, οι οποίες μαγνητοφωνήθηκαν. Σκοπός ήταν η καταγραφή των βιωμάτων, αλλά και των αντιλήψεων των συμμετεχόντων επ' αυτών, μέσω της ενεργητικής διαμεσολάβησης της ερευνήτριας. Πρόκειται για επτά αθλήτριες και έναν αθλητή, όλοι πρώην μέλη της εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, που εκμυστηρεύονται εμπειρίες κακοποίησης, σωματικής, ψυχολογικής ή σεξουαλικής από τους προπονητές/τριές τους κατά τη διάρκεια της αθλητικής τους καριέρας. Πέντε συνεντεύξεις έγιναν μέσω διαδικτύου ενώ τρεις εκ του σύνεγγυς. Η περίοδος στην οποία αναφέρθηκαν, καθώς δεν ήταν ταυτόχρονα όλοι μέλη της εθνικής ομάδας, καλύπτει το διάστημα από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ως το 2005. Η συναίνεση των αθλητών ζητήθηκε αρκετά νωρίς, ώστε να επιβεβαιωθεί ότι θα μπορέσει να υλοποιηθεί η παρούσα έρευνα. Επίσης, όλοι οι αθλητές υπέγραψαν έντυπο συγκατάθεσης συμμετοχής στη μελέτη ενώ τα ονόματά τους αντικαταστάθηκαν από ψευδώνυμα.

4. Ανάλυση

Αποξένωση από την οικογένεια και τους φίλους

Οι αθλητές/τριες υπογράμμισαν την αποξένωση από την οικογένεια λόγω της ενασχόλησής τους με τον πρωταθλητισμό, μία πρακτική συνήθη στην ενόργανη στο επίπεδο του πρωταθλητισμού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει, επιπλέον, η απουσία φίλων και κοινωνικών επαφών και των οκτώ αθλητών/τριών λόγω της αθλητικής τους σταδιοδρομίας. Η Μυρτώ όταν ερωτήθηκε για τους φίλους της είπε ότι «αυτό το κομμάτι για μένα ήταν πολύ πονεμένο τότε. Οι φίλοι μου ήτανε τα κορίτσια από το γυμναστήριο, που δεν ξέρω κατά πόσο μπορούσε να υπάρχει αληθινή φιλία μεταξύ μας, γιατί με το κορίτσι που καθόσουν στο ίδιο θρανίο, που έμενες μαζί στο ίδιο δωμάτιο, παίζατε τη θέση σας για το μετάλλιο». Παρόμοια απάντησε και ο Μάριος αναφέροντας ότι «η κοινωνική μου ζωή ήταν μέσα σε ένα γυμναστήριο [...] Ο κύκλος μου και η κοινωνία μου ήταν το γυμναστήριο, δεν υπήρχε κάτι έξω από αυτό». Η Τόνια, όπως και η Μυρτώ, αναφέρθηκε ιδιαίτερα στην επιρροή που είχε ο πρωταθλητισμός στην ποιότητα των σχέσεών της με τις συναθλήτριες, καθώς οι σχέσεις αυτές διαμεσολαβούνταν πάντα από την ανταγωνιστικότητα, κάτι που

καλλιεργούσαν συστηματικά οι προπονητές.

Η εικόνα αυτή εντείνεται από τους ανθρώπους που αποτελούσαν τον περίγυρο των αθλητών/τριών και από τις κατευθύνσεις που έπαιρναν οι αθλητές/τριες από τους προπονητές/τριες. Φαίνεται ότι καλλιεργείτο η αίσθηση του ανήκειν στην «οικογένεια» της γυμναστικής με ταυτόχρονη αποξένωση από την πραγματική οικογένεια, αλλά και την υπόλοιπη κοινωνία και τους συνομηλίκους, από οτιδήποτε θα μπορούσε να σχετικοποιήσει τη σημασία του στόχου ή να δώσει την αίσθηση μίας κοινωνικής κανονικότητας. «Σε κάνουν να νομίζεις ότι αυτή είναι η οικογένειά σου», είπε χαρακτηριστικά η Κατερίνα. «Η οικογένεια ήταν ο προπονητής σου, ήταν το γυμναστήριο. Οι γονείς σου, οι γονείς μου, οι γονείς όλων των παιδιών μας βλέπανε πάρα πολύ λίγο», είπε η Ζωή. Ως αποτέλεσμα της απομόνωσης θεωρεί η Μαργαρίτα και τη σιωπή από μέρους των παιδιών που κακοποιούνται. Αναφερόμενη μάλιστα στον εαυτό της και τα όσα εκείνη υπέστη (αναφέρει μεταξύ άλλων και τη σεξουαλική κακοποίησή της) εξήγησε ότι «Νιώθεις ότι δεν μπορείς να κάνεις πίσω και ότι δεν μπορείς να το αποτρέψεις όλο αυτό».

Από τις απαντήσεις των πρώην αθλητών/τριών γίνεται εμφανής η μεθοδευμένη απομόνωση από τον κοινωνικό περίγυρο και η στέρηση φίλων λόγω της σχεδόν αποκλειστικής απασχόλησης με το άθλημα, γνώριμη και από τον περιορισμό των αθλητριών του ανατολικού μπλοκ σε αθλητικές εγκαταστάσεις (Barker-Ruchti 2009:49). Όπως φάνηκε, όμως και στην έρευνα των Brackenridge και Kirby, η απομάκρυνση από την «κανονική» ζωή ενισχύει την εμπιστοσύνη και την εξάρτηση των αθλητών/τριών στο πλαίσιο εντός του αθλητισμού, καθιστώντας τους ακόμα πιο ευάλωτους σε πιθανές κακοποιητικές συμπεριφορές (Brackenridge and Kirby 1997: 411).

Η θυσία της παιδικότητας στο βωμό της εθνικής ομάδας

Οι περισσότεροι αθλητές/τριες, Ζωή, Ειρήνη, Μυρτώ, Μάριος, Κατερίνα, Τόνια και Μαργαρίτα, αναφερόμενοι στο πρόγραμμά τους είπαν ότι κατά τη διάρκεια συμμετοχής τους στην εθνική ομάδα, περίοδο που περιλαμβάνει τα γυμνασιακά και λυκειακά τους χρόνια, έκαναν προπόνηση γύρω στις οκτώ ώρες την ημέρα τις τρεις μέρες της εβδομάδας και πέντε ώρες τις υπόλοιπες τρεις. Προπονούνταν το πρωί για τρεις ώρες, πριν το αθλητικό σχολείο, στο οποίο φοιτούσαν οι περισσότεροι – σχεδόν υποχρεωτικά, μάλιστα, σύμφωνα με την Κατερίνα – και άλλες πέντε περίπου το απόγευμα στο εθνικό προπονητήριο.

Οι αθλητές/τριες περιέγραψαν τη μεγάλη αλλαγή που έφερε στην καθημερινότητά τους η είσοδος στην εθνική ομάδα, με μία από τις οδυνηρότερες να είναι η αποστέρηση της παιδικής ανεμελιάς. Η Ζωή είπε ότι, με την άνοδό της στην εθνική ομάδα, της απαγορεύτηκε να παίζει ακόμα και στα σχολικά διαλείμματα, με επιστολή που εστάλη από την ομοσπονδία

στο σχολείο. Η Κατερίνα και η Μαργαρίτα συμπλήρωσαν ότι για τέσσερις περίπου μήνες πριν τους αγώνες έμεναν στους ξενώνες, κάτι που επιβάρυνε περαιτέρω το προπονητικό τους πρόγραμμα, πέραν της αποξένωσης από την οικογένεια που αυτό επέφερε.

Η απαγόρευση του παιχνιδιού, ακόμα και στα σχολικά διαλείμματα, αναδεικνύει πως εν τέλει η ομοσπονδία αλλά ακόμα και το ίδιο το σχολείο λειτουργούν εν είδει ενός πανοπτικού μηχανισμού, που κάνει τα σώματα των αθλητών διαρκώς ορατά, μετατρέποντας τις τεχνικές κυριαρχίας σε τεχνικές εαυτού και τα παιδιά-αθλητές/τριες σε «υπάκουα σώματα». Φαίνεται ότι όλο το περιβάλλον του αθλητή/τριας λειτουργεί ως απόληξη ενός συστήματος κυριαρχίας που παρακολουθεί, ελέγχει και υποστηρίζει την ασκητική του καθημερινότητα.

Το αθλητικό κορμάκι και η ζυγαριά ως πανοπτικός μηχανισμός και ως πεδίο αντιστάσεων

Οι περισσότερες αθλήτριες απάντησαν με μεγάλη ένταση και αρνητισμό για το αθλητικό κορμάκι. «Πολύ ζόρι αυτό το κορμάκι», «Πολύ γυμνές» ή «Το κορμάκι για μένα ήταν τρόμος» είναι μερικά από τα πρώτα σχόλιά τους. Οι περισσότερες αθλήτριες το συνέδεσαν με ορατότητα ή ακόμα και υπερέκθεση του σώματός τους και με τον αυστηρό έλεγχο του βάρους τους. Η Ειρήνη είπε «Η αλήθεια είναι ότι ντρεπόμουν λιγάκι στους αγώνες. Δεν έχει να κάνει με τους συναθλητές μου ή με τους προπονητές αλλά με όλον τον κόσμο που θα μας έβλεπε», η Μυρτώ θυμήθηκε «από μικρούλα δεν ήθελα να εμφανίζομαι μόνο με το κορμάκι. Δεν ένιωθα καλά. [...] Αισθανόμουν χοντρή». Με την επιτίμηση και την προσβολή που δέχονταν σε περίπτωση που έπαιρναν βάρος το συνέδεσαν η Τόνια και η Μαργαρίτα. «Για μείνε με το κορμάκι να δούμε πόσα γραμμάρια έβαλες, να δούμε τι χοντρή είσαι».

Όλοι οι αθλητές/τριες συνέδεσαν τη ζυγαριά με θλιβερές αναμνήσεις. «Η ζυγαριά ήτανε μια ζωή», είπε η Μαργαρίτα, «Η ζυγαριά ήταν τρόμος», συνέχισε η Μυρτώ. Συνολικά οι αθλητές/τριες αναφέρθηκαν σε καθημερινή ζύγιση, αυστηρή επίπληξη, προσβολές, τιμωρίες και συχνά έντονη σωματική κακοποίηση σε περίπτωση που είχαν πάρει βάρος, ενώ συχνά υιοθέτησαν «κόλπα» για να μειώσουν το βάρος τους ή να «κοροϊδέψουν» τη ζυγαριά. «Υπήρχε το ξύλο στη ζυγαριά. [...] Ότι αν κάποια είχε πάρει κιλά τη βαράγανε. Χαστούκια, ή την πιάναν από τα μαλλιά και την πετάγανε», «Άλλες κλαίγανε. Πριν πάνε στο δωμάτιο που ήταν η ζυγαριά κλαίγανε. [...] Από πριν ξέραμε ότι θα μας ξεφτιλίσουν από πριν, άσε τα λόγια [...] σου βγάζανε τα μαλλιά που σε τραβούσανε, να κάνεις αιματώματα στο δέρμα σου από τις σφαλιάρες και τις μπουνιές». Η Μυρτώ αναφέρθηκε σε μεθόδους που υιοθετούσαν για να ξεγελάσουν τη ζυγαριά. «Το τι κλέψιμο έπεφτε στη ζυγαριά δεν λέγεται. Μας ζυγίζανε και πήγαινε η άλλη από πίσω, της σήκωνε τον πωπό και η ζυγαριά έδειχνε λιγότερο.» ενώ και η Μαργαρίτα θυμήθηκε ότι «κάναμε διάφορα, κλέβαμε τη

ζυγαριά, χαλούσαμε τις ζυγαριές».

Απουσία διατροφολόγου και με δεδομένη τη διαρκή αυστηρή επιτήρηση του σωματικού βάρους, οι αθλητές/τριες χρησιμοποίησαν διάφορες μεθόδους για να αδυνατίσουν. Η Μυρτώ, όπως και η Μαργαρίτα, αναφέρθηκαν στην οικειοθελή σχεδόν παντελή στέρηση όχι μόνο τροφής αλλά και νερού. Η Μυρτώ είπε «ανακάλυψα ότι το νερό με παχαίνει. Το ελαχιστοποιήσαμε το νερό, μέχρι που εγώ το έκοψα τελείως. Ξέραμε ότι 7 μέτριες γουλιές νερό είναι στη ζυγαριά 100 γραμμάρια». Όταν όμως και αυτό δεν αρκούσε για να φτάσει στο επιθυμητό βάρος, όπως αποκάλυψε «άρχισα να κάνω εμετό [...]. Έτρωγα τα πάντα και έκανα εμετό, μάξιμουμ 6, 7 εμετούς τη μέρα.» Για πρόκληση εμετού μίλησε επίσης και η Κατερίνα για να μπορέσει να διατηρήσει το επιθυμητό βάρος.

Αναφορά έγινε από τους αθλητές/τριες και στη στέρηση τροφής στα προπονητικά καμπ ή κατά τη διάρκεια των αγώνων από τους προπονητές. Χαρακτηριστικά ο Μάριος είπε «έχει τύχει να μου πάρουν τα κουπόνια ώστε να μην μπορώ να πάω στο εστιατόριο για να φάω» και ότι ο προπονητής/τρια του συχνά περνούσε από το δωμάτιό του στην αθλητική εγκατάσταση που φιλοξενείτο για να του αδειάσει το ψυγείο. Η Τόνια ανέφερε επίσης ένα ταξίδι για συμμετοχή σε αγώνες στο εξωτερικό που ο προπονητής/τρια της δεν της επέτρεψε να φάει τίποτα επί μία εβδομάδα. Στον αγώνα για τη διατήρηση του ιδανικού για την ενόργανη γυμναστική βάρους η Μυρτώ και η Κατερίνα εξομολογήθηκαν ότι χρησιμοποίησαν καθαρτικά ενώ η Κατερίνα αναφέρθηκε στη χρήση διουρητικών.

Το αθλητικό κορμάκι φαίνεται να αποτελεί ένα ακόμα μοντέλο πανοπτικού μηχανισμού, που καθιστά το σώμα διαρκώς ορατό. Η επιταγή περί ισχύτητας ενσωματώνεται στο αξιακό πλέγμα του αθλητή, υπό τη διαρκή αίσθηση της ορατότητας που το κορμάκι επιφέρει και η εξουσία, εσωτερικά προερχόμενη πια, πραγματώνεται αυτόματα στα ίδια τους τα σώματα. Ο ίδιος ρόλος αποδίδεται από τους αθλητές και στη ζυγαριά. Αξιοποιείται ως προέκταση της εξουσίας του προπονητή, για τον σκοπό της διατήρησης του προεφηβικού σωματικού ιδεώδους, στον βωμό του οποίου φαίνεται να νομιμοποιούνται προπονητικές πρακτικές που υπερβαίνουν το επιστημονικό πεδίο του προπονητή. Το «κλέψιμο» στη ζυγαριά από τους αθλητές/τριες αναδεικνύεται ως μια μορφή αντίστασης στην προπονητική εξουσία, σύμφυτη με την κανονικοποίηση του σώματος. Ταυτόχρονα, η αντίσταση αυτή λειτουργεί και ως «αντίστροφη» απόδειξη της ίδιας της ύπαρξης της εξουσίας.

Οι τραυματισμοί και η φαρμακοδιέγερση

Στη συζήτηση για τους τραυματισμούς που υπέστησαν κατά τη διάρκεια της αθλητικής τους καριέρας, οι αθλητές/τριες υποστήριξαν ότι πολύ συχνά υποτιμούνταν, δεν αξιολογούνταν από γιατρό και ακόμα και στις περιπτώσεις που υπήρχε ιατρική γνωμάτευση, η γνώμη του

προπονητή/τριας υπερίσχυε της οδηγίας του γιατρού. Ήταν σύνηθες να τους ζητείται να προπονηθούν ή ακόμα και να αγωνισθούν παρά τους σοβαρούς τραυματισμούς τους ή να τους ζητείται να αφαιρέσουν το γύψο που τους είχε τοποθετηθεί από τους γιατρούς για να μπορέσουν να προπονηθούν. Αρκετές φορές, η δήλωση και μόνο ότι αισθάνονταν πόνο, είχε ως αποτέλεσμα να τους ασκείται σωματική βία γιατί θεωρείτο ότι ισχυρίζονταν ότι πονούσαν για να αποφύγουν την προπόνηση.

Η Ζωή, η Ειρήνη, η Σμαρώ και η Μαργαρίτα αναφέρθηκαν και σε προμήθεια ουσιών άγνωστης σύστασης από τους προπονητές που ονομάζονταν «βιταμίνες». Στη Ζωή αλλά και στην Ειρήνη έδωσαν καρτέλες με χάπια που δεν ανέγραφαν ούτε το όνομα του σκευάσματος ούτε και τη σύστασή του, με την οδηγία να παίρνουν ένα την ημέρα. Η Σμαρώ όταν ερωτήθηκε αν γνώριζε τι ήταν τα «χαπάκια» που της είχαν δώσει σε ηλικία 12 ετών ενώ βρισκόταν στο εθνικό κλιμάκιο, απάντησε «Όχι, γιατί μας τα δίνουν έτσι, στεγνά, χωρίς κουτάκια. Σου λέγανε θα πάρεις αυτό κι αυτό».

Στο σύγχρονο καπιταλιστικό περιβάλλον, εν μέσω διεθνών κολοσσών αθλητικών προϊόντων, τεράστιων ποσών που διακινούνται για τηλεοπτικά δικαιώματα και πολιτικοοικονομικών βλέψεων των αθλητικών μεγαλοστελεχών, ο αθλητής/τρια αποτελεί το αίτιο και το αιτιατό του γιγαντώδους αθλητικού στερεώματος. Παραδόξως, όμως, η θέση του εντός του πεδίου του αθλητισμού διατηρείται σε εκείνη του κυριαρχούμενου. Το αθλητικό σώμα εργαλειοποιείται, απομυζάται από το μέγιστο της οικονομικής ωφέλειας που μπορεί να παράξει, καθίσταται εν τέλει αναλώσιμο εμπόρευμα.

Το αθλητικό σχολείο και οι αθλητικές εγκαταστάσεις ως γρανάζια ενός ευρύτερου μηχανισμού

Η είσοδος των αθλητών/τριών σε αθλητικό σχολείο στα γυμνασιακά και λυκειακά χρόνια, που σήμαινε την αφιέρωση δύο ωρών από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε προπονήσεις τρεις φορές τη βδομάδα, φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ενός κλειστού πλαισίου. Οι αθλητικές εγκαταστάσεις είναι χώροι όπου φιλοξενούνται κάποιοι από τους αθλητές/τριες της εθνικής ομάδας, συνήθως εκείνοι που ζουν μακριά από τον χώρο προπόνησης ή εκείνοι των οποίων οι γονείς αδυνατούν να κάνουν τις μεταφορές των παιδιών. Αρχικός σκοπός των αθλητικών εγκαταστάσεων – ιδιαίτερα πρόχειρες στην περίπτωση του αθλήματος της ενόργανης - είναι η διευκόλυνση των αθλητών μέσω της μείωσης των μετακινήσεων αφού διέμεναν δίπλα στον χώρο προπόνησης. Η διαμονή εκεί δεν ήταν υποχρεωτική, εκτός από πολύ συγκεκριμένες περιόδους ενόψει μεγάλων διοργανώσεων ή για την προετοιμασία μετά τις διακοπές. Αθλήτριες/τριες που διέμεναν στις εγκαταστάσεις της Μίχρας ή του Αγίου Κοσμά, αναλύοντας βαθύτερα τη σκοπιμότητα

διαμονής τους εκεί, τονίζουν την υπόρρητη σκοπιμότητα του «να είσαι πάρα πολύ συγκεντρωμένος στο στόχο σου, να μην έχεις αντιπερισπασμούς. Να μην είσαι στο σπίτι, να μην έχεις το φαγητό, να μην έχεις την τηλεόραση, τις βόλτες, τους φίλους σου. Να είσαι εκεί κλεισμένος ούτως ώστε να μπορείς να είσαι πιο συγκεκριμένος σε αυτό που κάνεις».

Φαίνεται λοιπόν ότι η διαμονή στις αθλητικές εγκαταστάσεις, σε συνδυασμό με την παρακολούθηση αθλητικού σχολείου, σύμφωνα με το μοντέλο που κυριάρχησε στο πρώην Σοβιετικό μπλοκ, κατασκεύαζε ένα περιβάλλον ιδιαίτερα περιχαρακωμένο, τη «μικροκοινωνία» της εθνικής ομάδας, εντός του οποίου οι αθλητές/τριες ζούσαν γύρω από έναν υψηλό στόχο, με παρωπίδες για τις καθημερινές δελεαστικές «σειρήνες» εντός ενός κανονικού κοινωνικού περιβάλλοντος για παιδιά και εφήβους. Σε αυτό το περιβάλλον, ακραίες προπονητικές μέθοδοι και συχνά κακοποιητικές συμπεριφορές καθίσταντο στην αθλητική συνείδηση η «ορθοδοξία» ενώ οι αθλητές/τριες, υπό τη δράση ενός μηχανισμού αξιοποίησης της ζωής και υπό το βλέμμα ενός διαρκούς πανοπτικού μηχανισμού, μετατρέπονταν σε «υπάκουα σώματα», που «εργάζονταν» για την παραγωγή του μεγίστου των σωματικών τους δυνατοτήτων.

Λεκτική και ψυχολογική βία

Όλοι οι αθλητές/τριες υποστήριξαν ότι η λεκτική και η ψυχολογική βία ήταν καθημερινές και εισπράχθηκαν από όλους με την ίδια ένταση όπως και η σωματική κακοποίηση. Τις θεωρούν εξίσου κακοποιητικές, χωρίς να μπορούν ακόμα και σήμερα να διακρίνουν ποια μορφή κακοποίησης είναι χειρότερη. Η Μαργαρίτα τις χαρακτήρισε ως ευνουχισμό της ψυχολογίας των παιδιών. Ο Μάριος αναφέρθηκε στην αρκετά συνήθη τιμωρία από τον προπονητή/τρια του να μην του επιτρέπει να πάει στην τουαλέτα αν δεν κατάφερε να «βγάλει» μία άσκηση, που κατέληγε στο να κάνει προπόνηση αρκετές φορές την εβδομάδα έχοντας λερωθεί από τα ούρα του. Η Κατερίνα μίλησε για τις λεκτικές επιθέσεις που δεχόταν από τους προπονητές/τριες σε περιπτώσεις τραυματισμού της αλλά και για την καλλιέργεια από τους ίδιους ενός ιδιαίτερα αρνητικού κλίματος μεταξύ των υπολοίπων αθλητών/τριών για την ίδια, που καταργούσε κάθε έννοια συλλογικότητας μεταξύ τους, λέγοντας ότι είχε καταστρέψει την ομάδα. Το ίδιο αποτέλεσμα, σύμφωνα με την Τόνια, είχαν και οι τιμωρίες που επιβάλλονταν σε όλη την ομάδα εξαιτίας ενός αθλητή/τριας κατά τον προπονητή, για να ασκηθεί έμμεσα ψυχολογική πίεση σε αυτόν τον αθλητή. Κάποιες φορές ένας αθλητής/τρια υποχρεωνόταν να χτυπήσει έναν άλλο ή αθλήτριες να τραγουδήσουν λαϊκά τραγούδια, εισπράττοντας χαστούκι ως τιμωρία αν δεν γνώριζαν τους στίχους.

Σωματική βία

Είναι πολυάριθμα και πολύ έντονα τα περιστατικά σωματικής κακοποίησης που περιέγραψαν οι αθλητές/τριες. «Οι κλωτσιές, οι μπουινιές, τα χαστούκια, ήτανε καθημερινό φαινόμενο», είπε η Σμαρώ και μάλλον οι πιο ήπιες περιπτώσεις. «Κάνεις μια άσκηση στη δοκό, 50 φορές; 50 φορές θα τρως ξύλο», είπε η Μαργαρίτα. Συνήθης πρακτική ήταν να χτυπούν επί ώρα τους αθλητές/τριες μέσα στο λάκκο με τα σφουγγάρια (εκεί που καταλήγουν οι αθλητές/τριες μετά από τα άλματα στον ίππο), στο γραφείο των προπονητών ή στα αποδυτήρια για να μην ακούγονται τα κλάματά τους έξω από την αίθουσα προπόνησης, που συχνά περίμεναν οι γονείς. Ιδιαίτερα έντονη ήταν, μάλιστα, η περιγραφή περιστατικού κατά το οποίο δύο προπονητές χτυπούσαν μαζί μία αθλήτρια μέσα στο λάκκο γιατί θεωρούσαν απαράδεκτο να μη μπορεί να «βγάλει» μια άσκηση. Πολλοί αναφέρθηκαν σε περιπτώσεις που προπονητές/τριες πετούσαν καρέκλες ή άλλα αντικείμενα σε αθλητές/τριες που βρίσκονταν στον αέρα εν ώρα άσκησης στο δίζυγο, το μονόζυγο ή τη δοκό, με όποιο κίνδυνο για τη σωματική τους ακεραιότητα θα μπορούσε αυτό να συνεπάγεται. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση αθλήτριας που δέχθηκε χτύπημα από προπονητή/τρια κατά τη διάρκεια άσκησης στη δοκό, με αποτέλεσμα να πέσει με τα πόδια ανοικτά πάνω στη δοκό και να ματώσει στην περιοχή των γεννητικών οργάνων αλλά και η περίπτωση που προπονητής/τρια βούτηξε τα ματωμένα από τις πολλές επαναλήψεις χέρια αθλητή/τριας σε κουβά με χλωρίνη όταν παραπονέθηκε για τον πόνο.

Το φαινόμενο της σωματικής κακοποίησης περιγράφεται με τεράστια δριμύτητα. Οι ομοιότητες με το προπονητικό μοντέλο που υιοθετήθηκε από το ανατολικό μπλοκ, «χτυπήματα ή πέταγμα αντικειμένων στους αθλητές/τριες και τιμωρία δια της επανάληψης των ασκήσεων», είναι εμφανείς. Η υιοθέτηση του βίαιου αυτού μοντέλου, που όπως παρουσιάστηκε στη βιβλιογραφική ανασκόπηση αναδείχθηκε στις χώρες του πρώην Σοβιετικού μπλοκ και μεταφέρθηκε σε όλο σχεδόν τον κόσμο, αλλά και την Ελλάδα, χρησιμοποιήθηκε ως μέθοδος χειραγώγησης των νεαρών αθλητών και αθλητριών και απομύζησης του μεγίστου των σωματικών τους ικανοτήτων. Κατασκευάζεται η ταυτότητα του αθλητή/τριας υψηλού επιπέδου, μια ταυτότητα την οποία οι αθλητές/τριες αυτόματα συντηρούν με πολύ μεγάλο προσωπικό κόστος και αφοσίωση. Η προσπάθεια συντήρησης αυτής της ταυτότητας, ο φόβος του αποχαρκτηρισμού και η εξουσία του προπονητή/τριας νομιμοποιούν την πεποίθηση για τη σωματική κακοποίηση ότι «έτσι είναι ο πρωταθλητισμός». Αυτή η πρακτική καθίσταται η ορθοδοξία, κανονικοποιείται και τελικά οι αθλητές/τριες την υπομένουν σχεδόν στωικά. Πρόκειται για αυτό που ο Bourdieu χαρακτηρίζει συμβολική βία, μια βία παραγνωρισμένη από εκείνους που την υφίστανται ως τέτοια και εν τέλει φυσικοποιημένη (Bourdieu 1999: 238-239, 244-245· Bourdieu

2019). Είναι αναμενόμενη η συχνή αναφορά στην απόλυτη και αποκλειστική αφοσίωση που απαιτούσε ο πρωταθλητισμός στην ενόργανη γυμναστική.

Η ιδιότητα του αθλητή/τριας υψηλού επιπέδου, μία ιδιότητα που είχε εμφωλευθεί στην ταυτότητα των αθλητών/τριών από πολύ νεαρή ηλικία, απαιτούσε απόλυτη αφοσίωση στον αγωνιστικό στόχο. Οι πολύωρες προπονήσεις, οι αγωνιστικές υποχρεώσεις και η διαμονή για μεγάλα διαστήματα σε αθλητικές εγκαταστάσεις καθώς και η φοίτηση σε αθλητικό σχολείο στέρησαν από τα παιδιά την ανέμελη παιδικότητα, την κανονικότητα, εν ολίγοις, της παιδικής ηλικίας, αλλά σε αρκετές περιπτώσεις και την επαρκή μόρφωση. Επιπλέον, η αποκλειστική ενασχόληση με το άθλημα οδήγησε σε εξάρτηση από το πεδίο της ενόργανης γυμναστικής, που καλλιέργησε το αίσθημα έλλειψης εναλλακτικών. Μικρές πράξεις αντίστασης, όπως το κλέψιμο στη ζυγαριά που αναφέρθηκε παραπάνω, λειτουργούν περισσότερο συμβολικά, ή ίσως ως «βαλβίδα εκτόνωσης» της πίεσης που υφίστανται οι αθλητές/τριες αλλά και ως «αντίστροφες» επιβεβαιώσεις της ίδιας της ύπαρξης σχέσεων εξουσίας.

«Ομερτά», ή η βία ως ορθοδοξία

Όταν οι αθλητές/τριες ρωτήθηκαν γιατί δεν μιλούσαν για όσα συνέβαιναν απάντησαν χρησιμοποιώντας τη λέξη «ομερτά», αναδεικνύοντας την ύπαρξη ενός άγραφου κανόνα εντός του πεδίου του πρωταθλητισμού στην ενόργανη γυμναστική, που απαγόρευε τη μεταφορά των κακώς κειμένων εκτός του προπονητηρίου. «Ήταν μέσα στον κανόνα, δεν το λέω! Δεν πρέπει να το πω», απάντησε η Μυρτώ. «Ό,τι γινόταν γινότανε και έμενε εκεί», σχολίασε η Κατερίνα ενώ και η Ειρήνη φάνηκε να ταυτίζεται μαζί της λέγοντας «Ήμουν έτσι γαλουχημένη και από τον σύλλογο. Ότι ό,τι γίνεται μέσα, είναι ομερτά».

Επιπλέον, η αναφορά των περιστατικών κακοποίησης από τους αθλητές/τριες σε άτομα του περιβάλλοντός τους φάνηκε ότι δεν είχε αποτέλεσμα, συχνά μάλιστα είχε ακριβώς το αντίθετο. Σε κάποιες περιπτώσεις οι γονείς αποφάσιζαν να μην ξαναφέρουν το παιδί στις προπονήσεις, κάτι που προστάτευε μεν τον αθλητή/τρια που αποσυρόταν, έκανε όμως τους άλλους να μη μιλούν για να μην τους σταματήσουν και οι δικοί τους γονείς. Σε άλλες περιπτώσεις, όταν ο αθλητής/τρια μιλούσε ο προπονητής/τρια σταματούσε ουσιαστικά να τον προπονει. Στην περίπτωση του Μάριου, η αναφορά σταμάτησε την εμφανή κακοποίηση για λίγο καιρό αν και «υπήρχανε από κάτω χτυπήματα». Υπήρχαν και φορές, σύμφωνα με τη Σμαρώ, που οι αθλητές/τριες μιλούσαν αλλά κανείς δεν τους πίστευε.

Οι αθλητές/τριες ερωτήθηκαν αν θεωρούν ότι οι παράγοντες και οι προπονητές γνώριζαν όσα συνέβαιναν. Όλοι απάντησαν θετικά. Η Ειρήνη, αναφερόμενη ειδικότερα στους παράγοντες, απάντησε με ένταση «Ναι. Αφού ήταν μπροστά. Αφού πολλές φορές

ερχόταν ο Πρόεδρος και μας έβλεπε κλαμένες». Ο Μάριος μάλιστα υπογράμμισε ότι άτομα που σήμερα έχουν θέση στην ομοσπονδία έχουν υποστεί ή ακόμα και έχουν ασκήσει κακοποίηση και συνεπώς θεωρεί ότι αποτελεί ένα κλειστό κύκλωμα όπου όλοι γνώριζαν τα πάντα. «Ήταν μια κλίμα όλοι μαζί και όλοι κάνανε τα ίδια πράγματα. (...) και κάποιος ο οποίος δεν βαρούσε τα έβλεπε». Η Μαργαρίτα, η οποία έχει καταγγείλει ότι έχει υποστεί σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση από προπονητή, είπε ότι αυτό που περισσότερο την προσβάλλει είναι το γεγονός ότι η ομοσπονδία γνώριζε τι της συνέβαινε και ποτέ δεν παρενέβη. Ούτε καν η ίδια η προπονήτριά της γιατί, όπως της είχε απαντήσει, «ήταν ομοσπονδιακός προπονητής και δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα».

Οι αθλητές/τριες συχνά αναφέρθηκαν σε «ορολογία μαφίας» για να περιγράψουν πιέσεις που υποστηρίζουν ότι ασκεί η Ομοσπονδία είτε στους αθλητές/τριες κατά τη διάρκεια της αθλητικής τους καριέρας είτε αργότερα, όταν ασχολούνται με το άθλημα ως προπονητές/τριες ή ιδιοκτήτες συλλόγων. Ο Μάριος και η Τόνια ανέφεραν τις περιπτώσεις πρώην αθλητών που σήμερα έχουν δικούς τους συλλόγους, οι οποίοι «απειλήθηκαν από την Ομοσπονδία να κλείσει τον σύλλογό τους», αν δεν αποσύρονταν από την καταγγελία. Η Τόνια ανέφερε επίσης την περίπτωση μίας εκ των αθλητριών που απειλήθηκε από το περιβάλλον της Ομοσπονδίας ότι δεν θα ξαναβρεί δουλειά αν δεν αποσυρθεί από την καταγγελία και μίας άλλης που της υποσχέθηκαν θέση στην ομοσπονδία για να αποσυρθεί.

Ο άγραφος κανόνας της ομερτά που αναφέρεται ως μυστικότητα και από τους Summit και McPherson κ.α. είναι ένας εκ των παραγόντων που περιλαμβάνονται στο σύνδρομο απόκρυψης της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης, που εφαρμόζεται και στην περίπτωση της σωματικής κακοποίησης. Η κουλτούρα της σιωπής, απαραίτητη προϋπόθεση για την εμφάνιση του φαινομένου, υιοθετείται από τους αθλητές/τριες, με μεγαλύτερη συχνότητα από εκείνους που βρίσκονται στο στάδιο επικείμενου επιτεύγματος (Summit 1983· McPherson et al. 2016). Με όρους Bourdieu, η απόκρυψη θα μπορούσε να εννοηθεί ως «σιωπηλή συναίνεση της δόξας» που μεθοδεύεται από τους κυρίαρχους, εν προκειμένω προπονητές και αθλητικούς παράγοντες, προστατεύοντας το πεδίο από την αποκάλυψη, ή αλλιώς από μια «στρατηγική ανατροπής» (Bourdieu 1999· Bourdieu 2019).

Οι απαντήσεις των αθλητών στην ερώτηση τί έκανε τη βία ανεκτή δείχνουν ότι θεωρούσαν την κακοποίηση δεδομένη στο πεδίο του πρωταθλητισμού της ενόργανης γυμναστικής. «Αυτό ήταν η κανονικότητα. Δεν ήταν κάποια περιστατικά. [...] Αυτή ήταν η καθημερινότητα», είπε η Ζωή. Η Μυρτώ τόνισε ότι «Ήταν σαν να ήταν κανόνας η βία. Δεν με έκανε κάτι να την υπομείνω. Έπρεπε να γίνει αυτό για να γίνω πρωταθλήτρια». Εντυπωσιακό είναι δε το γεγονός ότι οι περισσότεροι αθλητές/τριες θεωρούσαν τη χρήση βίας αποτελεσματική ως μέθοδο για τη βελτίωση των αθλητικών επιδόσεων. «Για πολλά χρόνια πίστευα ότι είχε αποτέλεσμα», απάντησε η Ζωή αλλά και η Σμαρώ και

η Κατερίνα θεωρούσαν ότι αυτό τους μάθαιναν οπότε το πίστευαν ότι «μάλλον έτσι θα γίνεις καλύτερος». Η Μυρτώ παραδέχτηκε ότι «για πάρα πολλά χρόνια και ως μεγάλη γυναίκα 25 plus, ξανά, έλεγα ότι ναι, σκληρό, βία αλλά δεν βγαίνεις πρωταθλήτης αν δεν φας ξύλο. Και ένα μέρος μου, λυπάμαι που το λέω, αλλά ένα μικρό ποσοστό του εαυτού μου ακόμα ίσως και να το πιστεύει». Οι απαντήσεις αναδεικνύουν τη φυσικοποίηση της κακοποιητικής προπονητικής μεθόδου εντός του πεδίου της ενόργανης γυμναστικής στην αντίληψη των παιδιών-αθλητών. Η συμβολική εξουσία, παραγνωρισμένη ως αυθαίρετη, κατασκευάζει μία «πραγματικότητα», αυτό που θεωρείται «ορθοδοξία» στο πεδίο της ενόργανης γυμναστικής. Υπό την κατασκευασμένη, λοιπόν, πραγματικότητα αυτή, η βία που ασκείται παρουσιάζεται ως φυσικοποιημένη.

Από τις απαντήσεις των αθλητών παρουσιάζεται να παράγεται επιπλέον και η νομιμοποίηση της βίας στην αθλητική συνείδηση στον βωμό του αγωνιστικού επιτεύγματος. Όταν ερωτήθηκαν αν η προσδοκία να υπερβούν τα όριά τους έκανε τη βία ανεκτή απάντησαν όλοι θετικά. «Ναι, δε θα υποχωρούσα. Έπρεπε να το ανεχτώ, δε θα το παράταγα, έπρεπε να το ανεχτώ», απάντησε η Ζωή. «Ναι γιατί καλώς ή κακώς μέσα από όλο αυτό ερχόταν η ικανοποίηση η δικιά μου. Ότι τα κατάφερα. Με όποιο κόστος», απάντησε η Ειρήνη. «Ναι. Γιατί πίστευα ότι μόνο έτσι θα γίνω πρωταθλήτρια», απάντησε και η Μυρτώ. Η διαμόρφωση του habitus των αθλητών/τριών μέσα στο πεδίο της ενόργανης γυμναστικής, υπό καθεστώς σχεδόν ιδρυματοποίησης και η κατασκευή της ιδιότητας του αθλητή/τριας υψηλού επιπέδου ως αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητάς τους, καθιστά τόσο υψηλή τη σημασία του αθλητικού επιτεύγματος στην αξιακή κλίμακα των αθλητών, που η νοοτροπία της νίκης με κάθε κόστος (win at all costs) καθορίζει σε πολύ υψηλό βαθμό τις συμπεριφορές και τις επιλογές τους.

5. Συμπεράσματα

Το πεδίο της γυμναστικής, ειδικότερα σε επίπεδο πρωταθλητισμού, αποτελεί τόπο συνάντησης και διαπλοκής απολήξεων με ιστορικές, πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνιστώσες. Συνιστώσες που, παρότι αρχικά εμφανίζονται φύσει αντιθετικές, τελικά λειτουργούν από κοινού για τη συγκρότηση ενός χώρου, εντός του οποίου ασκούνται σχέσεις εξουσίας, παράγοντας «υπάκουα σώματα» ή, σε κάποιες περιπτώσεις παρεκκλίνοντα-ανυπάκουα, αθλητικές ετερότητες. Στις αφηγήσεις των αθλητών/τριών πρώην μελών της εθνικής ομάδας, στις οποίες βασίζεται το παρόν κείμενο, καταγράφεται ότι υπέστησαν σωματική, ψυχολογική και σεξουαλική κακοποίηση από τους προπονητές τους κατά τη διάρκεια της αθλητικής τους πορείας.

Η βία για τους αθλητές/τριες ήταν ένας πολυσύνθετος μηχανισμός αποτελούμενος από

πρακτικές και μεθοδεύσεις που περιόριζαν τα αθλητικά σώματα αλλά και τις ζωές τους εν συνόλω. Οι πολύωρες προπονήσεις, το αθλητικό σχολείο και ο «εγκλεισμός» στις αθλητικές εγκαταστάσεις τους αποστέρησαν από μια «κανονική» παιδικότητα, τους φίλους τους αλλά ακόμα και τις ίδιες τις οικογένειές τους, καθιστώντας ταυτόχρονα στις συνειδήσεις των αθλητών/τριών τον προπονητή/τρια υποκατάστατο για τον ρόλο του γονέα. Η διατήρηση του προεφηβικού σωματικού ιδεώδους, ο τρόμος μπροστά στη ζυγαριά, υπό το αδέκαστο βλέμμα του προπονητή/τριας και την πιθανή τιμωρία, ακόμα και σωματική, το αθλητικό κορμάκι και η απογυμνωτική ορατότητα του σώματος που αυτό επέφερε αποτελούσαν μια μορφή βίας έξωθεν ερχόμενης, που υποδαύλιζε όμως και τη δημιουργία μίας πρόσθετης. Διότι, υπό το φόβο μίας προκρούστειας εξουσίας με κριτήριο το «κανονικό σώμα», όπως αυτό ορίζεται εντός του πεδίου, οι ίδιοι οι αθλητές/τριες υιοθετούσαν διάφορες μεθόδους, ενδεχομένως επιβλαβείς για την υγεία τους, για να προσεγγίσουν το ιδεώδες, αποκαλύπτοντας το πέρασμα από τις τεχνικές κυριαρχίας στις τεχνικές εαυτού (Smart 2003a· Cole, Giardina and Andrews 2004).

Ως κεντρική μορφή βίας αναδείχθηκε ο φόβος του αποχαρακτηρισμού - πρωτεύοντα λόγο για τον οποίο έχει ο «παντοδύναμος» προπονητής/τρια - μία διαρκής απειλή για τη ματαιώση της τεράστιας προσωπικής επένδυσης των αθλητών/τριών αλλά και η διακινδύνευση της σημαντικής για τους ίδιους ταυτότητας/ιδιότητας του αθλητή/τριας υψηλού επιπέδου, κατασκευασμένης μεθοδικά σε βάθος χρόνων. Η σκόπιμη υποτίμηση, παραμέληση ή ακόμα και η αδιαφορία για σωματικούς τραυματισμούς από τους προπονητές/τριες και την ομοσπονδία και η απόδοση προτεραιότητας στον αγωνιστικό στόχο έναντι της σωματικής και πνευματικής υγείας των αθλητών/τριών ήταν επίσης έκφανση της βίας κατά τους ίδιους. Βία θεωρείται, φυσικά, η άσκηση σωματικών τιμωριών από τους προπονητές αλλά και η λεκτική/ψυχολογική, στην οποία μάλιστα αποδόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα ως προς το αποτύπωμα στον ψυχισμό των αθλητών και τη χρονιότητα του τραύματος. Η σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση είναι η κορύφωση της βίας που ασκείται επί του αθλητή, εμπεριέχοντας και όλες τις άλλες μορφές βίας, κάτι που στηλιτεύθηκε εντόνως ιδιαίτερα από την αθλήτρια που ανέφερε ότι υπέστη σεξουαλική κακοποίηση. Τέλος, βία θεωρούν οι αθλητές/τριες την αδιαφορία ή τη μη μέριμνα για την προστασία τους από άτομα που μπορεί να μην ασκούσαν βία αλλά «έβλεπαν», για λόγους κυρίως ωφελιμιστικούς, όπως και τη στάση όλου του «συστήματος», προπονητών/τριών, συλλόγων, ομοσπονδίας, που πιστεύουν ότι τους χρησιμοποιούσε χρησιμοθηρικά και με τρόπο «ανάλγητο» και «αδιάφορο» για την ψυχική και σωματική τους υγεία.

Οι αθλητές/τριες υποστήριξαν ότι σε κάθε μορφή βίας ο τρόπος αντιμετώπισης ήταν ενιαίος: ομερτά. Ζυγίζοντας τις δυνάμεις τους και τις πιθανότητες, υπό τη δαμόκλειο σπάθη του αποχαρακτηρισμού, δεν ρίσκαραν την αποκάλυψη όσων υφίσταντο. Άλλωστε,

οι εμπειρίες όσων είχαν αποπειραθεί να καταγγείλουν κακοποιητικές συμπεριφορές είχαν εκ των υστέρων δείξει ότι είτε δεν υπήρχε αποτέλεσμα, είτε υπήρχε επιδείνωση της κακοποίησης ή τιμωρητική εγκατάλειψη από τον προπονητή. Οι αθλητές/τριες στο στάδιο επικείμενου επιτεύγματος, υπό το βάρος των ονείρων για διάκριση και της τεράστιας επένδυσης με μεγάλο κόστος σε κάθε επίπεδο, υπέμεναν σιωπηλά. Στην περίπτωση της σεξουαλικής κακοποίησης, ο φόβος της ρετινιάς, της μη πειστικής αποκάλυψης, της ενοχής και της ντροπής, που αποτελούν εκφάνσεις του Συνδρόμου Απόκρυψης της Παιδικής Σεξουαλικής Κακοποίησης, ενίσχυαν περαιτέρω την επιλογή της σιωπής.

Η εξουσία του προπονητή/τριας και η εξάρτηση από τον ίδιο, όχι μόνο για την αθλητική πρόοδο αλλά ακόμα και για την ίδια την παραμονή στο πεδίο, αναδείχθηκε ως ένας από τους βασικούς παράγοντες που καθιστούν τους αθλητές/τριες «υπάκουα σώματα», παραγωγικά και ωφέλιμα αθλητικά. Η εξουσία του προπονητή/τριας ασκείται και επί των γονέων, που είτε τον εμπιστεύονται πλήρως, είτε δε θέλουν να ρισκάρουν την αθλητική καριέρα των παιδιών τους αλλά και στους αθλητικούς οργανισμούς που επιθυμούν για τους δικούς τους λόγους τις αθλητικές επιτυχίες. Δεδομένων των παραπάνω, η εξουσία του προπονητή/τριας επί των αθλητών/τριών μεγεθύνεται ακόμα περαιτέρω, αφού ο αθλητής/τρια αισθάνεται πανταχόθεν ανοχύρωτος. Υπό αυτό το καθεστώς, η δύναμη ενός προπονητή/τριας γιγαντώνεται με την υιοθέτηση κακοποιητικών συμπεριφορών, αφού ο αθλητής/τρια δεν αισθάνεται απλά υποχρεωμένος να τις υποστεί, αλλά ταυτόχρονα τελεί υπό καθεστώς διαρκούς απειλής. Σε αυτό φαίνεται να συνεπικουρούν μηχανισμοί όπως το αθλητικό σχολείο και η διαμονή στις αθλητικές εγκαταστάσεις, που περιχαρακώνουν το περιβάλλον του αθλητή/τριας εντός του χώρου της ενόργανης γυμναστικής, προστατεύοντας από τις «σειρήνες» της σύγχρονης κοινωνίας, που θα μπορούσαν να τον αποπροσανατολίσουν από τον στόχο της επίδοσης και τον σωματικό ασκητισμό που αυτός απαιτεί (Πουρκός 2017: 54-55). Το προεφηβικό σωματικό ιδεώδες που έχει επικρατήσει ελέγχεται με πανοπτικούς μηχανισμούς όπως η ζυγαριά ή το αθλητικό κορμάκι. Η χρήση κακοποιητικών προπονητικών πρακτικών, όπως η σωματική βία, η λεκτική βία, η υποτίμηση, ο εξευτελισμός και η προσβολή καλλιεργούν την κουλτούρα «να φοβάσαι τον προπονητή και όχι την άσκηση». Εξάλλου, στο στάδιο επικείμενου επιτεύγματος, οι αθλητές/τριες, έχοντας επενδύσει ουσιαστικά τα πάντα στην αθλητική τους καριέρα, σε αρκετές περιπτώσεις βλέπουν τη σιωπή ως αναπόδραστη επιλογή. Το αγωνιστικό επίτευγμα καθίσταται προτεραιότητα στο πεδίο, και για τους αθλητικούς οργανισμούς διότι προσβλέπουν σε απολαβές σε οικονομικό και κοινωνικό κεφάλαιο, αλλά και για τους προπονητές για λόγους επαγγελματικής επιτυχίας και οικονομικής εξασφάλισης. Ο μηχανισμός της ενόργανης γυμναστικής, εν τέλει, παρουσιάζεται να έχει το σχήμα μίας αντεστραμμένης πυραμίδας, όπου η θέση του αθλητή/τριας τοποθετείται στη βάση της, με την ευθύνη να σηκώνει το βάρος αλλά και

να εξασφαλίζει την ισορροπία όλων των δυνάμεων που ασκούνται μονόδρομα από πάνω προς τα κάτω, με ελάχιστες εξαιρέσεις, δημιουργώντας ένα μεγάλο ερωτηματικό για το αν προτεραιότητα έχει ο αθλητής ή ο μηχανισμός που σχηματοποιείται γύρω του.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Bourdieu, P. (1999). *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα.
- Bourdieu, P. (2006). *Η αίσθηση της πρακτικής* (μτφρ. Θ. Παραδέλλη). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Bourdieu, P. (2019). *Η ανδρική κυριαρχία*. Αθήνα: Πατάκη.
- Foucault, M. (1989). *Επιτήρηση και τιμωρία: η γέννηση της φυλακής* (μτφρ. Χατζηδημού Κ. - Ράλλη Ι.). Αθήνα: Ράππα.
- Foucault, M. (2011). *Ιστορία της σεξουαλικότητας. Η βούληση για γνώση*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Smart, B. (2003a). Michel Foucault: υποκείμενα εξουσίας, αντικείμενα γνώσης. Στο Μ. Πετμεζίδου (επιμ.), *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία*, τ. ΙΙ. (σελ. 167-223). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Πουρκός, Μ. (2017). Η ενσώματη στροφή στις κοινωνικές επιστήμες: Το σώμα ως τόπος βιωμάτων, ταυτοτήτων και κοινωνικών νοημάτων. Στο Μ. Πουρκός (επιμ.) *Το σώμα ως τόπος βιωμάτων, ταυτοτήτων και κοινωνικών νοημάτων* (σελ. 39-84). Αθήνα: Οκτώ
- Σιαμανδούρας, Σ. (2011). Dispositif: γενεαλογία και μετάφραση. *Νέα Εστία*, 1843: 666-673.

Ξενόγλωσση

- Barker-Ruchti, N. and Tinning, R. (2010). Foucault in leotards: corporeal discipline in women's artistic gymnastics. *Sociology of Sport Journal* 27: 229-250. <https://doi:10.1123/ssj.27.3.229>
- Barker-Ruchti, N. (2009). Ballerinas and pixies: a genealogy of the changing female gymnastics body. *The International Journal of the History of Sport* 26 (1): 45-62. <https://doi:10.1080/09523360802500089>
- Besnier, N. and Brownell, S. (2012). Sport, modernity, and the body. *Annual Review of Anthropology* 41: 443-459. <https://doi:10.1146/annurev-anthro-092611-145934>
- Brackenridge, C. (1997). "He owned me basically...": women's experience of sexual abuse in sport. *International Review for the Sociology of Sport* 32 (2): 115-130. <https://doi:10.1177/101269097032002001>
- Brackenridge, C. (2001). *Spoilsports. Understanding and preventing sexual exploitation in sport*. London: Routledge.
- Brackenridge, C. and Kirby, S. (1997). Playing safe: assessing the risk of sexual abuse to elite child athletes. *International Review for the Sociology of Sport* 32(4): 407-418. <https://doi:10.1177/101269097032004005>
- Cervin, G. (2020a). Acrobatisation and establishment of pixie-style women's artistic gymnastics. In N. Barker-Ruchti, C. Stewart and G. Kerr (eds), *Women's artistic gymnastics. Socio-cultural perspectives* (pp. 11-23). London and New York: Routledge.

- Cervin, G. (2020b). Perfectionisation of women's artistic gymnastics. In N. Barker-Ruchti, C. Stewart and G. Kerr (eds), *Women's artistic gymnastics. Socio-cultural perspectives* (pp. 24-34). London and New York: Routledge.
- Cervin, G., Booth, E. and Simion D.L. (2020). The commercialisation of women's artistic gymnastics since the 1980s. In N. Barker-Ruchti, C. Stewart and G. Kerr (eds), *Women's artistic gymnastics. Socio-cultural perspectives* (pp. 35-50). London and New York: Routledge.
- Cole, C.L., Giardina D. and Andrews D. (2004). Michel Foucault: studies of power and sport. In R. Giulianotti (ed.), *Sport and modern social theorists* (pp. 207-223). New York: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. (1994). *Dits et écrits III*. Paris: Gallimard
- Gervis, M. and Dunn, N. (2004). The emotional abuse of elite child athletes by their coaches. *Child Abuse Review* 13: 215-223. <https://doi:10.1002/car.843>
- Hargreaves, J. (1985). The body, sport and power relations. *The Sociological Review* 33 (1): 139-159. <https://doi:10.1111/j.1467-954X.1985.tb0330>
- Hartill, M., Rulofs, B., Lang, M., Vertommen, T., Allroggen, M., Cirera, E., Diketmueller, R., Kampen, J., Kohl, A., Martin, M., Nanu, I., Neeten, M., Sage, D. and Stativa, E. (2021). *Cases: Child abuse in sport: european statistics – Project Report*. Ormskirk, UK: Edge Hill University.
- Kavanagh, E., Adams, A., Lock, D., Stewart, C. and Cleland, J. (2019). Managing abuse in sport: An introduction to the special issue. *Sport Management Review* 23(1): 1-7 <https://doi.org/10.1016/j.smr.2019.12.002>
- Kerr, R., Barker-Ruchti, N., Booth, E., Cavallerio, F., Dimitriu, D., Cervin, G., Nunomura M. and Smits Fr. (2020). Diversification of WAG since the fall of communism. In N. Barker-Ruchti, C. Stewart and G. Kerr (eds), *Women's artistic gymnastics. Socio-cultural perspectives* (pp. 51-64). London and New York: Routledge
- Lord, R. and Stewart, C. (2020). Trampoline gymnasts' body-self narratives of the leotard: a seamless fit?. In N. Barker-Ruchti, C. Stewart and G. Kerr (eds), *Women's artistic gymnastics. Socio-cultural perspectives* (pp. 117-120). London and New York: Routledge
- McMahon, J., (2021). Eating disorders and disordered eating in sport. The hidden role of sporting organisations and how the cycle can be broken. In M. Lang (eds), *Routledge handbook of athlete welfare* (pp. 173-179). New York: Routledge
- McPherson L., Long M., Nicholson M., Cameron N., Atkins P. and Morris M.E. (2016). Secrecy surrounding the physical abuse of child athletes in Australia. *Australian Social Work* 70 (1): 42-53. <https://doi:10.1080/0312407X.2016.1142589>
- Pinheiro, M.C., Pimenta, N., Resende, R. and Malcolm D. (2014). Gymnastics and child abuse: an analysis of former international Portuguese female artistic gymnasts. *Sport, Education and Society* 19 (4): 435-450. <https://doi:10.1080/13573322.2012.679730>
- Roberts, V., Sojo, V. and Grant, F. (2020). Organisational factors and non-accidental violence in sport: A systematic review. *Sport Management Review* 23 (1): 8-27. <https://doi:10.1016/j.smr.2019.03.001>
- Rulofs, B. (2014). Assessing the sociology of sport: On gender-based violence and child maltreatment in sport. *International Review for the Sociology of Sport* 50 (4-5): 580-584. <https://doi:10.1177/1012690214552333>

- Ryan, J., (2000). *Little girls in pretty boxes – the making and breaking of elite gymnasts and figure skaters*. New York: Warner Books
- Smart, B. (2003b). *Michel Foucault*. London: Taylor & Francis e-Library
- Stafford, A., Alexander, K. and Fry, D. (2013). Playing through pain: children and young people's experiences on physical aggression and violence in sport. *Child Abuse Review* 22: 287-299. <https://doi:10.1002/car.2289>
- Stirling, A. and Kerr, G. (2009). Abused athletes' perceptions of the coach-athlete relationship. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics* 12 (2): 227-239. <https://doi:10.1080/17430430802591019>
- Summit, R. (1983). The child sexual abuse accommodation syndrome. *Child Abuse & Neglect* 7: 177-193. [https://doi:10.1016/0145-2134\(83\)90070-4](https://doi:10.1016/0145-2134(83)90070-4)

Abstract

In April 2021, former gymnasts, members of the Greek national artistic gymnastics team accused their coaches of physical and verbal violence, threats, punishments and sexual harassment. In January 2022, an accusation of sexual abuse of a former female athlete by her coach was added to the above. In the effort to decode the phenomenon of abuse of athletes in gymnastics, particularly in Greece, qualitative research was carried out. Eight semi-structured interviews were conducted, of eight former gymnasts, seven women and a man, who had been members of the Greek national gymnastics team and discussed their lives and experiences as elite athletes. The answers of the athletes were thoroughly studied in order to understand the way in which the athletes experience and interpret the violence of the coach and how they deal with it, as well as the way in which they perceive the hierarchical relationships with the coaches and their position in the field of artistic gymnastics. The method of thematic analysis was used to provide answers to the research questions that were posed. The research focuses on violence of the coach as “symbolic violence”, a violence that is “misrecognized” as such by the athletes. The authority of the coach emerges as one of the key factors that turns young athletes into “docile bodies”, productive and beneficial in terms of sport, with the use of panoptic and discipline mechanisms, under a strong dispositif that develops within the field of artistic gymnastics. In this article it is argued that in the cases studied, the career of elite gymnasts included the establishment of a cognitive order that concealed the violence of the power relations that developed at the time in the field of gymnastics.

Keywords: Artistic gymnastics, young athletes, physical, psychological, sexual, abuse, normalization, Greece

